

SELAHATTİN PINAR BESTELERİNDE HİCAZ MAKAMININ İŞLENİŞİ VE ÇAĞDAŞI BESTEKARLARLA KARŞILAŞTIRILMASI

Yrd. Doç. Dr. N. Oya LEVENDOĞLU

Erciyes Ünv. Güzel San. Fak. Müzik Böl. Öğretim Üyesi
noya@erciyes.edu.tr

Nihal ŞENGÜN

Erciyes Ünv. Güzel San. Fak. Müzik Böl. Öğretim Görevlisi
nsengun@erciyes.edu.tr

Özet

Bu araştırma, XX. yüzyılın önemli bestecilerinden olan Selâhattin Pınar eserlerinde ve çağdaşı bestekârlarda Hicâz makamının nasıl kullanıldığını ortaya çıkarmak, bu bestecinin dönemin diğer bestecilerinin eserleriyle benzer ve farklı taraflarını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla, Aksak usulünde bestelenen toplam kırk sekiz eser “Bilgisayar Destekli Analiz Yöntemi” ile incelenerek “ses alanı”, “perdelerin kullanım sıklığı”, “süre değeri” ve “seyir analizi” bakımından geleneksel makam yapısına uygunlukları ve farklılıkları tespit edilmiştir. Araştırma büyük ölçüde istatistik sayım ve ölçümlere dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Selâhattin Pınar, Hicâz, Makam, İstatistik, Analiz

Abstract

This research has made in order to determine the usage of hicaz maqam in the works of Selahattin Pınar and his contemporaries, also to distinguish differences from each other. Through this objective, 48 songs which are composed in Hicaz modal tone and Aksak rhythm belonging to one of the 20th century composer; Selahattin Pınar and his era's composers, are viewed by “Computed Aided Analyse Method” upon “register”, “frequency of use of musical notes”, “period value”, “melodical progression analyse”. As a result of this study, these songs harmonies and differences with traditional modal tone structure are determined. This research is based mainly on statistical counts and measurements.

Keywords: Selâhattin Pınar, Hicâz, Maqam, Statistic, Analysis

1. Giriş

Zaman içerisinde derin ve köklü bir geçmişe uzanan Türk Müziği makamları, yüzyıllar boyunca birtakım değişikliklere uğramışlardır. Makamların işlenişinde meydana gelen değişimleri ortaya koymak için kuramsal tariflerinin yanı sıra o makamın uygulama alanındaki durumunu da tespit etmek gerekmektedir. Dönemin

bestecilik anlayışındaki değişimler, makamların kullanılış biçimini etkilemekte ve seyir özellikleri bakımından kuramsal tariflerin dışına çıkabilmektedir. Bu çalışmada, Geleneksel Türk Sanat Müziği'nin önemli bestecilerinden olan ve eserlerindeki farklı melodik üslubuyla dikkat çeken Selahattin Pınar'ın Hicaz makamındaki eserlerinde bu makamı işleyişi ve çağdaşı bestekarlarla karşılaştırılması ele alınacaktır. Hicaz makamının, Geleneksel Türk Sanat Müziği repertuarında en fazla kullanılan makam olması nedeniyle, bestecinin Hicaz makamını işleyiş biçimi incelenmiştir. Eserlerin tespitinde TRT sözlü eserler repertuarı temel kaynak olarak alınmıştır. Bu repertuarda Hicaz makamına ait 1625 eser bulunmakta ve eser sayısına göre Hicaz, birinci sırada yer almaktadır (Sağır, 1998; 8). Selahattin Pınar'ın eserlerinde kullanmayı tercih ettiği makam sıralamasında ise üçüncü sırayı alan Hicaz eserlerin sayısı 10'dur (Şengün, 2005; 6). Ancak, analizlerde homojen bir yapı elde edebilmek için aynı usulde bestelenmiş ve eser içerisinde usul geçkisi yapılmamış şarkı formundaki besteler kullanılmıştır. Bunun sonucunda bestecinin Aksak usulünde bestelenmiş üç eseri ile kendi dönemindeki bestecilere ait, bu özellikleri taşıyan kırk beş eser, dizi, seyir, perdelerin kullanım sıklıkları, süre değerleri ve ses alanları bakımından analiz edilerek karşılaştırılmışlardır.

Eserlerin analizinde Prof. Dr. M. Cihat Can tarafından C++ bilgisayar dilinde geliştirilen ve bir müzikal istatistik analiz programı olan *Alpharabius IV* kullanılmıştır. Verilere ulaşmak için örnekleme oluşturan eserler, Coda Software'nin Finale 2003 adlı nota yazım programı kullanılarak yazılmış ve XML formatına dönüştürülmüştür. Daha sonra bu belgeler *Alpharabius IV* ile TXT formatına dönüştürülerek istatistik yazılımlara aktarılmış ve analizler bu şekilde sonuçlandırılmıştır. Çalışmada kullanılan Selahattin Pınar'a ve 20. yüzyıl bestecilerine ait eserlerin listesi ise aşağıda sunulmuştur.

1. Bir Bahar Akşamı Rastladım Size	Selahattin Pınar
2. Yalnız Onu Sevdim	Selahattin Pınar
3. Yüzüm Gülse de Kızlar	Selahattin Pınar
4. Açıldı Gül Figan Etmekte Bülbül	Sadettin Kaynak
5. Açılırsın Güzelim	Sadettin Kaynak
6. Ağla Gözlerim Ağla	Sadettin Kaynak
7. Aksedip Rengi İzarin	Musa Süreyya Bey
8. Akşam Dediler Koyda	İ. B. Sürelsan
9. Aldandı Gönül	Asım Bey
10. Aşk Mevsime Bakmaz Güzelim	Alaeddin Yavaşca
11. Bana Her Yerde Senin Ruyi Melalin	Bimen Şen
12. Bana Yardan Vazgeç Derler	Sadettin Kaynak
13. Ben Gamlı Hazan	Melahat Pars
14. Beni Canımdan Ayırdı	Muzaffer İlkar
15. Beni Güldürmedin Alemde	S. Z. Özbekkan
16. Benim Sevgim Böyle	Adem Şahin

17. Benim Yarım Bezden Kilim Dokur	Avni Anıl
18. Bilirim”Kalbini	Leyla Saz
20. Bir Bir Geçiyor Sevgililer	Şükrü Tunar
21. Bir Gül Gibisin	Melahat Pars
22. Bir Gün Beni Ararsan	A. Ulvi Baradan
23. Bırakıp Gittiğin Akşam	Zeki Arif Ataergin
24. Boş Kalan Kalbimi	Muzaffer İlkar
25. Çaldırıp Çalgıyı	M.İ.Hakkı Bey
26. Çerkez Kızı	Selahattin İnal
27. Ey Yarenler	M N. Selçuk
28. Gönül Aylarca	Şükrü Tunar
29. Görmedim Ömrümün	Kadri Şençalar
30. Hastayı Yaşıyorum	Hırant Kenkiloğlu
31. Haydi Kalk Gidelim	Alaeddin Yavaşca
32. Her Zahm-ı Ciğer Suze	Giriftzen Asım Bey
33. Hicran ü Elem	Cevdet Çağla
34. İstemem Yakmasın	Zeki Duygulu
35. Kamıp Aynadaki Güzelliğine	Ferit Sıdal
36. Ne Günah Etse	Alaeddin Yavaşca
37. Pencerenin Perdesini	M. S. Ezgi
38. Saki Bu Fena Aleme r	M. İsmail Hakkı Bey
39. Sazlar Çalmır	Yesari Asım Arsoy
40. Sen Dağların Güleser’i	Ferit Sıdal
41. Sen Gülersin Gül Gibi	Alaeddin Yavaşca
42. Senelerden Beri Hasret	Sadettin Kaynak
43. Seni Görmek İster Gönüm	Neveser Kökdeş
44. Seni Tefhim Ediyor	Yesari Asım Arsoy
45. Sensiz Bir An	Kasım İnaltekin
46. Uğruna Döktüğüm Gözyaşı	Şükrü Tunar
47. Yeşillendi Yine Bağlar	M. İ. Hakkı Bey
48. Zülfü Zertarına	M. İ. . Hakkı Bey

2. Selahattin Pınar ve 20. Yüzyıl Bestecilerinde Hicaz Eserlerin Makamsal Analizi

Günümüzün rağbetle kullanılan makamlarından olan Hicaz makamının tarihsel geçmişine bakılacak olursa, Geleneksel Türk Sanat Müziği makamları içerisinde kökleri XIII. yüzyıla kadar uzanan en eski makamlardan biri olduğu görülür (Levendoglu, 2002). Safiyuddin’in Kitabı’l Edvar’ında oniki makamdan biri olarak tarifi verilen Hicaz’ın XIII. yüzyıldan günümüze kadar uzanan bütün nazariyat kitaplarında adı anılarak tarifi verilmiştir. Bugün yaygın olarak kullanılan Arel

nazariyatına göre ise Hicaz makamı inici- çıkıcı bir seyre sahip olup dizisi aşağıdaki gibidir (Özkan, 1987; 140).

Hicâz Makamı Dizisi

Türk müziğinin makamsal yapısında, perdelerin durumları ve kullanım sıklıkları büyük önem taşımakta, makamın kimliğinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla bir Türk Müziği eserinin analizini yaparken, eserdeki perdelerin kullanım sıklıklarını tespit etmek ve eserin ağırlıklı dizisini belirlemek uygulanması gereken ilk aşama olmaktadır. Bu araştırmada, Selâhattin Pınar'ın üç Hicaz eserinde kullanılan perdelerin kullanım sıklıkları, süre değerleri, ses alanı ve seyir özelliği incelenerek bulunan sonuçlar kendi dönemindeki bestecilerin eserlerinden elde edilen sonuçlarla karşılaştırılmıştır. Ayrıca bu sonuçların geleneksel yapıya ne denli uyduğu konusu tartışılmıştır.

Yukarıda dizisi verilen bu makamın, 20. yüzyıl bestecilerinde ve dönemin önemli bestecilerinden biri olan Selâhattin Pınar'daki işlenme şekli ise yapılan analizler doğrultusunda aşağıda sunulmuştur.

Selâhattin Pınar'ın eserlerinde kullanılan dizi genişliği Irâk perdesinden Tiz Nevâ perdesine kadar uzanmaktadır. Karşılaştırma grubu eserlerinde kullanılan dizi ise Yegâh perdesinden Tiz Hüseyinî perdesine kadar uzanmaktadır. Yegâh, Hüseyinî Aşirân, Acem Aşirân, Nim Zirgüle, Çargâh, Hicâz, Tiz Hüseyinî perdeleri Selâhattin Pınar'ın eserlerinde kullanılmayıp, karşılaştırma grubu eserlerinde kullanılmıştır. Tablo 2.1 de bestecinin kullanmadığı perdeler gri renk ile belirtilmiştir. Belirtilen bu perdelerin karşılaştırma grubu eserlerinde kullanım sıklığı açısından en fazla % 0,05'lik bir oranla kullanıldığı, süre değerleri açısından incelendiğinde ise en fazla % 0,06'lık gibi düşük bir oranla kullanıldığı Şekil 2.3 ve Şekil 2.4 grafiklerinde gösterilmiştir.

Elde edilen istatistik sonuçlara göre her iki grubun da ana dizi içerisinde Nevâ, Hüseyinî, Nim Hicâz, Dik Kürdî perdelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu perdelerin aynı zamanda Hicâz makamının asma karar perdeleri olması, makamın genel karakteri ile eserlerin uyumlu olduğunu göstermektedir.

Selâhattin Pınar'ın üç Hicâz eserinde kullanılan perdeler pestten tize doğru; Irâk, Rast, Dügâh, Kürdî, Dik Kürdî, Segâh, Bûselik, Nim Hicâz, Nevâ, Hüseyinî, Acem (Mî diyez), Acem, Dik Acem, Eviç, Gerdâniye, Nim Şehnâz, Muhayyer, Sünbüle, Dik Sünbüle, Tiz Segâh, Tiz Bûselik, Tiz Çargâh, Tiz Nim Hicâz ve Tiz

Nevâ'dır. Aşağıda Selâhattin Pınar'ın üç Hicâz eserinde kullandığı perdeler görülmektedir.

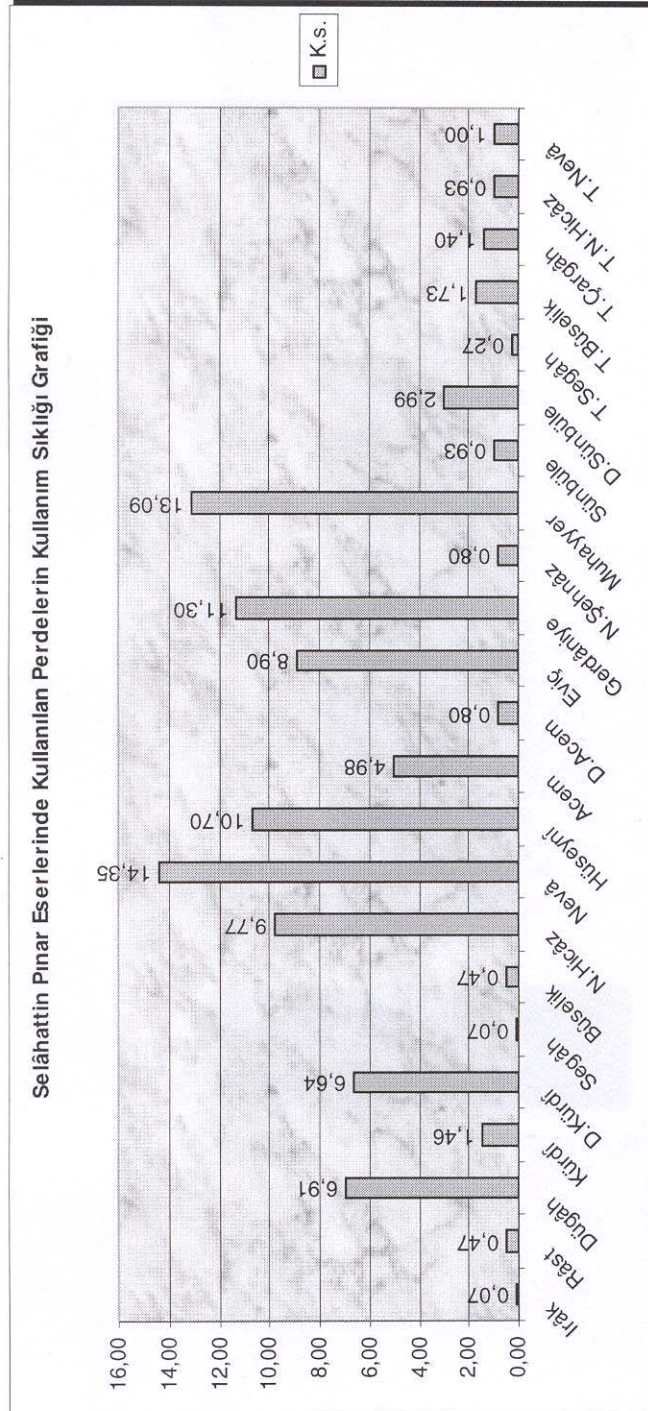
Selâhattin Pınar'ın Eserlerinde Kullanılan Perdeler

Karşılaştırma grubu eserlerinde kullanılan perdeler ise sırasıyla; Yegâh, Hüseyinî Aşiran, Acem Aşiran, Irâk, Rast, Nim Zîrgüle, Dügâh, Kürdî, Dik Kürdî, Segâh, Bûselik, Çargâh, Nim Hicâz, Hicâz, Nevâ, Hüseyinî, Acem (mi diyeyz), Acem, Dik Acem, Eviç, Gerdâniye, Nim Şehnâz, Muhayyer, Sünbüle, Dik Sünbüle, Tiz Segâh, Tiz Bûselik, Tiz Çargâh, Tiz Nim Hicâz, Tiz Nevâ ve Tiz Hüseyinî perdeleridir.

Aşağıda, karşılaştırma grubu eserlerinde kullanılan perdeler yer almaktadır.

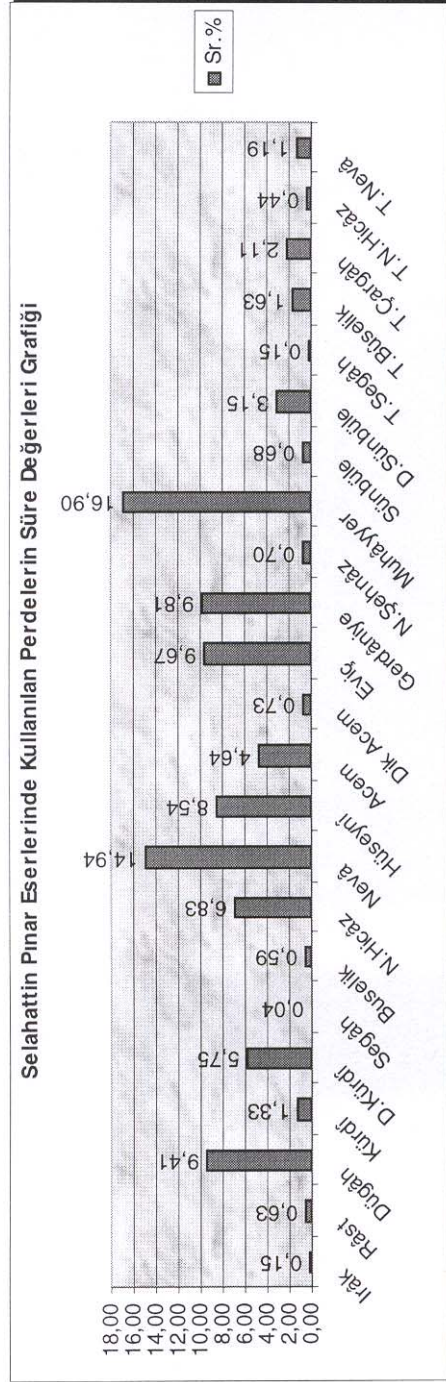

Karşılaştırma Grubu Eserlerinde Kullanılan Perdeler

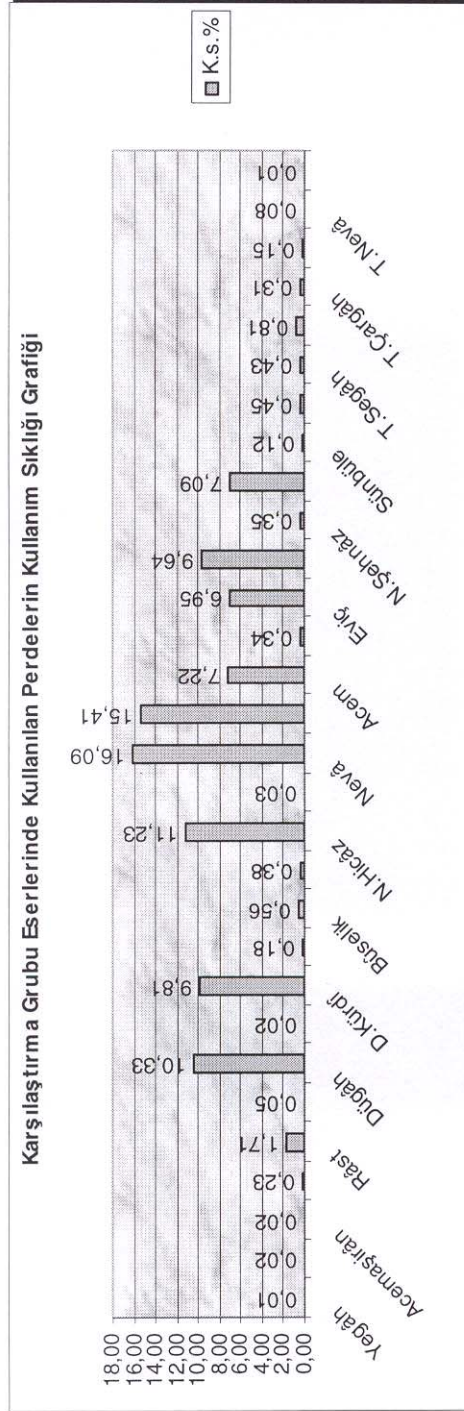
Şekil 2.1

Selâhattin Pınar Eserlerinde Kullanılan Perdelerin Kullanım Sıklığı Grafiği

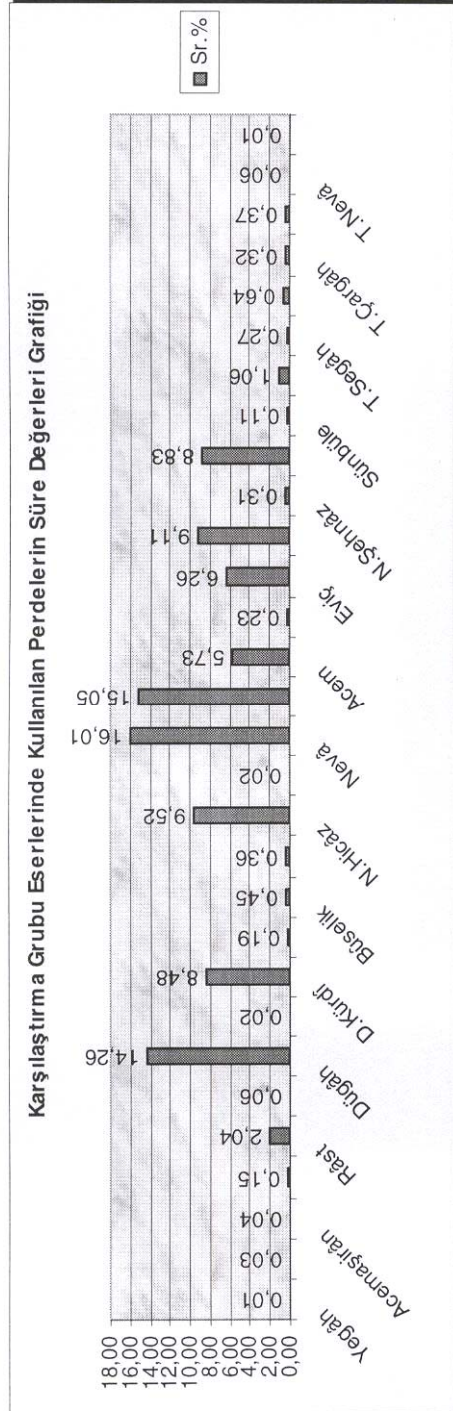
Şekil 2.2

Selâhattin Pınar Eserlerinde Kullanılan Perdelerin Süre Değerleri Grafiği

Şekil 2. 3

Karşılaştırma Grubu Eserlerinde Kullanılan Perdelerin Kullanım Sıklığı Grafiği

Şekil 2. 4

Karşılaştırma Grubu Eserlerinde Kullanılan Perdelerin Süre Değerleri Grafiği

Tablo 2.1. Selâhattin Pınar'ın Eserlerinde Kullandığı Perdelerle, Karşılaştırma Grubu Eserlerinde Kullanılan Perdelerin Kullanım Sıklığı ve Süre Değerleri

	SELÂHATTİN PINAR		KARŞILAŞTIRMA GRUBU	
	K.s. %	Sr.%	K.s.%	Sr.%
Yegâh			0,01	0,01
Hüseyînâşirân			0,02	0,03
Acemaşirân			0,02	0,04
Irâk	0,07	0,15	0,23	0,15
Râst	0,47	0,63	1,71	2,04
N.Zirgüle			0,05	0,06
Dügâh	6,91	9,41	10,33	14,26
Kürdî	1,46	1,33	0,02	0,02
D.Kürdî	6,64	5,75	9,81	8,48
Segâh	0,07	0,04	0,18	0,19
Bûselik	0,47	0,59	0,56	0,45
Çargâh			0,38	0,36
N.Hicâz	9,77	6,83	11,23	9,52
Hicâz			0,03	0,02
Nevâ	14,35	14,94	16,09	16,01
Hüseynî	10,70	8,54	15,41	15,05
Acem	4,98	4,64	7,22	5,73
D.Acem	0,73	0,73	0,34	0,23
Eviç	8,97	9,67	6,95	6,26
Gerdâniye	11,30	9,81	9,64	9,11
N.Şehnâz	0,80	0,70	0,35	0,31
Muhayyer	13,09	16,90	7,09	8,83
Sünbüle	0,93	0,68	0,12	0,11
D.Sünbüle	2,99	3,15	0,45	1,06
T.Segâh	0,13	0,15	0,43	0,27
T.Bûselik	1,86	1,63	0,81	0,64
T.Çargâh	1,40	2,11	0,31	0,32
T.N.Hicâz	0,93	0,44	0,15	0,37
T.Nevâ	1,00	1,19	0,08	0,06
T.Hüseynî			0,01	0,01
TOPLAM	100,00	100,00	100,00	100,00

Selâhattin Pınar ile karşılaştırma grubu eserlerindeki bazı perdelerin kullanım sıklıkları arasındaki fark dikkat çekicidir. Örneğin Selâhattin Pınar'ın eserlerinde **Muhayyer** perdesi % 13,09 oranında kullanılırken, karşılaştırma grubu eserlerinde bu oranın yaklaşık olarak yarısı kadar yani % 7,09 oranında kullanılmıştır. Aşağıdaki pasajda Selâhattin Pınar'ın “Yüzüm Gülse de Kızlar” isimli eserinde Muhayyer perdesinin kullanımına ilişkin örnek verilmektedir.

Aynı şekilde **Dik Sünbüle** perdesi Selâhattin Pınar'ın eserlerinde % 2,99 oranında kullanılırken, karşılaştırma grubu eserlerinde % 0,45 oranında kullanılmıştır. Aşağıdaki pasajda Selâhattin Pınar'ın “Yüzüm Gülse de Kızlar” isimli eserinde Dik Sünbüle perdesinin kullanımına ilişkin örnek verilmektedir.

Tiz Bûselik perdesi Selâhattin Pınar'ın eserlerinde % 1,86 oranında kullanılırken, karşılaştırma grubu eserlerinde yine yaklaşık yarısı kadar, yani % 0,81 oranında kullanılmıştır. Aşağıdaki pasajda Selâhattin Pınar'ın “Yüzüm Gülse de Kızlar” isimli eserinde Tiz Bûselik perdesinin kullanımına ilişkin örnek verilmektedir.

Tiz Çargâh perdesi Selâhattin Pınar'ın eserlerinde % 1,40 oranında kullanılırken, karşılaştırma grubu eserlerinde % 0,31 oranında kullanılmaktadır. Aşağıdaki pasajda Selâhattin Pınar'ın “Yüzüm Gülse de Kızlar” isimli eserinde Tiz Çargâh perdesinin kullanımına ilişkin örnek verilmektedir.

Tiz Nim Hicâz perdesi Selâhattin Pınar eserlerinde % 0,93 oranında kullanılırken, karşılaştırma grubu eserlerinde % 0,15 oranında kullanılmıştır. Tiz Nim Hicâz perdesinin Selâhattin Pınar'ın “Yalnız Onu Sevdim” isimli eserindeki kullanımına ilişkin örnek, aşağıdaki pasajda yer almaktadır.

Tiz Nevâ perdesi Selâhattin Pınar'ın eserlerinde % 1,00 oranında kullanılırken, karşılaştırma grubu eserlerinde % 0,08 oranında kullanılmaktadır. Aşağıdaki pasajda Selâhattin Pınar'ın "Yüzüm Gülse de Kızlar" isimli eserindeki Tiz Nevâ perdesinin kullanımına ilişkin örnek verilmektedir.

Hicâz makamında bestelenmiş şarkılarda kullanılan notalar üzerinde yapılan analiz sonuçlarına göre en sık kullanılan perde, makamın güçlüsü olan **Nevâ** perdesidir. Selâhattin Pınar eserlerinde % 14,35 oranında, karşılaştırma grubu eserlerinde ise %16,09 oranında en sık kullanılan perde durumundadır. Aşağıdaki pasajda Nevâ perdesinin Selâhattin Pınar'ın "Bir Bahar Akşamı" isimli eserindeki kullanımına ilişkin örnek verilmektedir.

Selâhattin Pınar eserlerinde Nevâ perdesinin ardından ikinci sırada kullanım sıklığı bakımından yer alan ikinci perde Muhayyer perdesidir. Bu perde bestecinin eserlerinde % 13,09 oranında kullanılırken karşılaştırma grubunda % 7,09 oranında kullanılmaktadır. Karşılaştırma grubunda ikinci sırada yer alan perde % 15,41 oranında kullanılan Hüseyinî perdesidir.

Bu karşılaştırmanın sonucunda Selâhattin Pınar'ın eserlerinde tiz perdelerin kullanım sıklığı dikkat çekicidir. Elde edilen istatistik sonuçlara göre Selâhattin Pınar'ın eserlerinde perdelerin kullanım sıklığı sırası **Nevâ**, **Muhayyer**, **Gerdâniye** ve **Hüseyinî** perdesi olarak yer alırken, karşılaştırma grubu eserlerinde bu sıra **Nevâ**, **Hüseyinî**, **Nim Hicâz** ve **Dügâh** perdesi olarak yer almaktadır. Selâhattin Pınar'ın "Bir Bahar Akşamı" isimli eserinde bu perdelerin kullanımına ilişkin örnek, aşağıdaki pasajda görülmektedir.

Selâhattin Pınar eserlerinde Nevâ perdesinin ardından ikinci sırada kullanım sıklığı bakımından yer alan ikinci perde Muhayyer perdesidir. Bu perde bestecinin eserlerinde % 13,09 oranında kullanılırken karşılaştırma grubunda % 7,09 oranında kullanılmaktadır. Karşılaştırma grubunda ikinci sırada yer alan perde % 15,41 oranında kullanılan Hüseyinî perdesidir.

Bu karşılaştırmanın sonucunda Selâhattin Pınar'ın eserlerinde tiz perdelerin kullanım sıklığı dikkat çekicidir. Elde edilen istatistik sonuçlara göre Selâhattin Pınar'ın eserlerinde perdelerin kullanım sıklığı sırası **Nevâ, Muhayyer, Gerdâniye** ve **Hüseyinî** perdesi olarak yer alırken, karşılaştırma grubu eserlerinde bu sıra **Nevâ, Hüseyinî, Nim Hicâz** ve **Dügâh** perdesi olarak yer almaktadır. Selâhattin Pınar'ın "Bir Bahar Akşamı" isimli eserinde bu perdelerin kullanımına ilişkin örnek, aşağıdaki pasajda görülmektedir.

Selâhattin Pınar eserlerini bestelerken geleneksel özelliklere bağlı kalmanın yanı sıra yeni denemelerden kaçınmadığı Hicâz makamı ve Şarkı Formu'nun sınırlarını genişlettiği gözlenmektedir.

3. Sonuç

Besteci Selâhattin Pınar ve karşılaştırma grubuna ait Hicâz makamı Aksak usulündeki eserler incelendiğinde, ses alanı, perdelerin kullanım sıklığı, perdelerin süre değerleri, seyir özelliği, perdelerin ezgisel hareketleri bakımından makamın genel karakterine uygun yapılar gözlenmekle birlikte bazı farklılıklar da tespit edilmiştir. Ses alanı olarak karşılaştırma grubu eserlerinde geniş bir ses yelpazesi görülmesine karşın bu perdelerdeki kullanım sıklığı ve süre değerleri yüzdesi çok düşüktür. Karşılaştırma grubu eserlerinde Nevâ perdesi kullanım olarak en yüksek süre değerine sahipken Selâhattin Pınar'ın eserlerinde bu perde Muhayyer perdesi olarak farklılık göstermiştir. Bestecinin tiz perdeleri yoğun olarak kullanması eserlerinde profesyonel icra zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir.

Seyir özelliği olarak gerek bestecinin "Yüzüm Gülse de Kızlar" eserinde gerekse karşılaştırma grubu eserlerinin bir kısmında makamın inici olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu durum Hicâz makamının geleneksel seyir kalıbına uygun değildir. Buradan XX. Yüzyıl bestecilerinin Hicâz makamını, geleneksel seyir kalıplarının dışında kullandıkları sonucuna varmak mümkündür.

Makamın inici olarak kullanılmasının yanı sıra asma kalış perdelerinde de günümüz nazariyat kitaplarındaki tariflerde bulunmayan bazı farklılıklar gözlenmiştir. Karşılaştırma grubu ve Selâhattin Pınar'ın eserleri incelendiğinde makamın genel karakterine uygun asma kalışlar yapıldığı gibi Eviç perdesi üzerinde yapılan

çeşniler dikkat çekicidir. Türk Müziği Nazariyat kitaplarında Hicâz makamının asma karar perdeleri arasında yer almayan Eviç perdesi ve üzerindeki çeşniler hem karşılaştırma grubuna ait kırk beş eser içerisinde yirmi altı eserde hem de Selâhattin Pınar'ın analizi yapılan üç eserinde tespit edilmiştir. XX. Yüzyıl bestecilerinin özellikle eserlerinin meyan bölümlerinde Acem (mi diyez) perdesini yeden olarak kullanıp Eviç perdesi üzerinde çeşniler yaptığı teoride yer almadığı halde incelenen eserler arasında ağırlıklı bir yer tutmaktadır.

Yapılan bu çalışmanın sonucunda da görüldüğü gibi makamların işlenişlerinde meydana gelen değişimler, yüzyıllardır devam etmekte ve Hicaz makamı gibi rağbetle kullanılan makamlarda bu değişimlerin güçlü bestekarların yaratıcılık yetenekleri doğrultusunda daha özgür geliştiği izlenmektedir.

KAYNAKÇA

- Levendoglu, N. Oya, 2002, “**XIII Yüzyıldan Günümüze Kadar Varlığını Sürdüren Makamlar ve Değişim Çizgileri**”, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Özkan, İsmail Hakkı, 1984, **Türk Musikisi Nazariyatı Ve Usulleri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Sağır, Turan, 1998, **Okul Müziği Çerçevesinde Geleneksel Türk Sanat Müziği Makam Sistemi Üzerine Bir İnceleme**, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Şengün, Nihal, 2005, **Selahattin Pınar Eserlerinin Bilgisayar Destekli İstatistiksel Değerlendirmesi ve Makamsal Analizi**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Kayseri.
- T. R. T., 1995, **Türk Sanat Müziği Sözlü Eserler Repertuarı**, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.